

ФЕНОМЕНЪТ „ЛИТЕРАТУРНО КАФЕНЕ“

РЕЦЕНЗИЯ НА КНИЖКА 14/2014 НА СПИСАНИЕ „ЛИТЕРАТУРАТА“,
„ЛИТЕРАТУРНОТО КАФЕНЕ“

Мария Русева

Кафето – любим концентрат, отприщващ творческата енергия, „мощен стимулатор на въображението“ или просто „сироп от почернена вода“, носи духа на новото време като част от „развитието на съвременната мисъл“. Кафето се свързва със зараждането и процъфтяването на институцията „писателско кафене“, която генерира множество явления и тенденции, за които четем в бр. 14 на сп. „Литературата“. Броят прави опит да създаде цялостен обобщен интернационален образ на кафенето като поле на социални контакти, творчески изяви и културен обмен през различните периоди от неговото развитие, като същевременно акцентира върху детайлите при устройството и живота на писателското кафене при различните култури и националности. Подбраните текстове в сп. „Литературата“ изграждат не статичен картинен образ, а динамична филмова лента за писателското кафене, която успява да даде отговори на множество интригуващи въпроси, като например как изглежда писателското кафене на XIX или XX в.; къде си пие кафето европейският културен елит и как литературното кафене се обвързва с определени мисловни хоризонти и културни специфики.

Първият текст, поместен в списанието, маркира базисните рамки при изграждането на институцията „кафене“. От една страна, кафенето в ролята си на обществен продукт ще се утвърди като феномен на градския живот: сборен пункт и място за срещи, пространство за установяване на полезни контакти. От друга страна, всяко отделно кафене ще се открие със своите уникални характеристики и собствен живот на базата на фактори като локално местоположение (център, периферия), тип предлагани забавления (танци, музика, рецитали), тип интериор (сладкарници, кабарета и пр.) или ясно заявена принадлежност към определена социална класа или професия (адвокати, чиновници, занаятчии, писатели, художници).

Кафенето като средище на писатели, философи и поети е пространство на творчество и размисъл. В него се раждат поетични списания, пишат се худо-

жествени произведения и критика. В резултат на това писателското кафене обособява своя литературна култура и създава определен тип литература. Декларира безусловна принадлежност към изкуството, като се превръща в сцена и поле за изява на създаденото творчество. А изкуството, от своя страна, ще отдаде нужните заслуги на кафенето чрез учредяването на литературни награди на имената на кафенета.

В броя феноменът „литературно кафене“ е пресъздаден през множеството преводни и авторски изследвания, подредени в строга логическа последователност по хронологически и географски принцип. В началото на книжката по хронологическата ос стои централно кафене „Прокоп“ в Париж, основано през 1686 г., а в края резултатно се обособява мащабна географска мрежа на феномена „писателско кафене“, която завладява всички страни от Европа и простира своето благотворно влияние и в Латинска Америка. Кафенетата като единно културно явление ще се разпространят със скоростта на светлината, ще преживеят небивал разцвет, макар в крайна сметка да кристализира идеята, че всяко кафене поотделно рано или късно фалира.

Поместените изследвания хвърлят светлина върху имената на най-известните европейски кафенета. В Париж Волтер, Русо, Бомарше и Дидро посещават известното кафене „Прокоп“. В Рим кафене „Араньо“ се превръща в притегателен център за Бруно Барили, Джузепе Унгарети, Винченцо Кардарели, като плод на тяхната съвместна дейност се появява сп. „Лирика“. В Испания в кафене „Хихон“, своеобразна миниатюра на столичното общество, на специалната маса на поетите сядат Херардо Диего, Хосе Гарсия Нието, Еладио Кабалиеро. Пиенето на кафе като ритуал ще започне да се отъждествява не само с вдъхновението и приятно прекараните минути, но и с удоволствието от това да бъдеш видян и забелязан.

Виенското кафене „Централ“ обединява около себе си Алфред Полгар, Карл Краус, Петер Алтенберг, Йозеф Рот. Виенското кафене като институция се характеризира с пространствена разчлененост – предлага както „самотата на „мястото до прозореца“, така и възможността да заявиш, сядайки на определена маса, своята принадлежност към даден поетически кръг или литературна школа.

Кафенето във Виена напомня на отношение на общо към частно, през което можем да гледаме на развитието на литературата: „литературата принадлежи на институцията кафене така, както предлаганите късо черно кафе, меланж или голямо кафе със сметана и мляко“ по думите на Андреа Портенкирхнер. Тоест, отношението кафене към литература става тъждествено на отношението заведе-

ние към предлаганите напитки в него. Литературата се превръща в продукт на писателското кафене, но кафенето от своя страна се засвидетелства като тема и мотив на множество литературни произведения. Писателското кафене – „между самота и общителност, тишина и шум“, се трансформира пред очите на твореца в неизчерпаем източник на сюжети, в театрална сцена на диалози между различни класови типажи и неподозирани персонажи.

Литературата на кафенето предполага и субектното обособяване и самоопределяне на нейните създатели като кафелитератори. „Кафелитераторът“, по думите на Антон Ку, е човек, който има време да размишлява в кафенето върху онова, което тези отвън не изживяват. В пространството на кафенето ще се роди и новият социален типаж – „интелектуалецът от кафенето“ като събирателен образ на хората на изкуството.

В броя на списанието особено място е отделено на феномена литературно кабаре и неговите функции за развитието на литературата в Полша от началото на XX в. и в Русия от междувоенния период. Статията на Томаш Стемпен проследява преобразуването на полското кабаре от пространство за „отбрани“ посетители и място на затворени срещи в приятелски кръг, в поле на камерни сценични представления, синкретично обединяващи песни, рецитали, музикални и танцови импровизации. От своя страна, изследването на Людмила Тихвинска разглежда руското кабаре, и в по-общ план, кафене като „нов начин и място да си прекараш времето“, „нова естетическа философия“, „особено художествено пространство“ или „лаборатория за нови театрални форми и формули“.

Текстовете на Божидар Кунчев и Росица Чернокожева за писателските кафенета в България правят общ преглед на най-предпочитаните заведения от българските поети, писатели и критици, както и на тяхната обществена функция на „пространство на самия живот с неговата многоликост“. Значими за културния елит през XX в. са Арменското кафене, кафене „България“, сладкарница „Цар Освободител“, „Юнион клуб“, „Континентал“, „Македония“, „Савоя“, „Средец“ и много други. Както в Европа, така и кафенетата в България се утвърждават като отворено пространство на свободното слово и поле на литературни полемики и дебати.

Броят на „Литературата“ за литературното кафене отдава нужното внимание както на историческите процеси и факти, свързани с институцията писателско кафене, така и на кафето като техен идеен първоизточник. „Напитката на здравомислието“ поставя началото на икономическия бум на кафенетата, като засвидетелства своите плодотворни влияния през последните 200 години и

в социален, и в творчески план – около чаша кафе възникват неочаквани идеи, пишат се книги и се учредяват литературни кръгове. Чашата с кафе се превръща в спояващ елемент на литературния живот, а писателското кафене имплицира в себе си пиенето на кафе и прилежащите към него дейности като модно занимание с огромен потенциал и успех.